

ДРУГАСНЫЯ МЕТЭАРАЛАГІЧНЫЯ НАМІНАЦЫІ: НА МАТЭРЫЯЛЕ ДЗЕЯСЛОЎНАЙ ЛЕКСІКІ СА ЗНАЧЭННЕМ АТМАСФЕРНЫХ АПАДКАЎ І ЭЛЕКТРЫЧНЫХ З'ЯЎ У АТМАСФЕРЫ

Метэаралагічныя намінацыі (метэонімы) адносяцца да старажытнай і ўстойлівай тэматычнай групы слоўнікавага складу любой мовы. Яны абазначаюць розныя электрычныя, акустычныя, аптычныя атмасферныя з'явы (бачныя праяўленні складаных фізіка-хімічных працэсаў, што адбываюцца ў паветранай атмасферы Зямлі), а таксама адлюстроўваюць важныя для чалавека ўяўленні аб навакольнай рэчаіснасці. Метэонімы непасрэдна звязаны з вучэннем аб чатырох элементах быцця (вадзе, агні, паветры і зямлі), у якіх спрадвечная прырода ўвасаблялася ў мностве самых разнастайных форм і абліччаў.

Дзеясловы са значэннем важнейшых метэаралагічных з'яў і велічынь, а таксама некаторых станаў прыродных аб'ектаў займаюць параўнальна невялікае месца ў агульным лексічным фондзе беларускай мовы. У той жа час яны належаць да высокаінфармацыйнай лексікі, якая адлюстроўвае важныя для жыцця і дзейнасці чалавека прыродныя канстанты і прадстаўляе фрагмент беларускай моўнай карціны свету. У артыкуле разглядаюцца другасныя дзеяслоўныя намінацыі, непасрэдна звязаныя з назоўнікамі, якія абазначаюць атмасферныя ападкі і электрычныя з'явы ў атмасферы (*дождж, снег, град, навальніца, маланка, гром*).

Дзеясловы, якія суадносяцца з найменнямі ападкаў, утвараюць самастойную групу, дэнататыўны змест у якой адлюстроўвае пэўную атмасферную рэальнасць, звязаную з дажджамі, ліўнямі, снегам, градам і інш. Выпадзенне дажджу, дзякуючы якому адбываецца кругаварот вады ў прыродзе, можа характарызавацца рознай інтэнсіўнасцю, сілай, працягласцю і многімі іншымі паказчыкамі. У залежнасці ад гэтага вылучаюцца тыя ці іншыя групы дзеясловы.

1. Дзеясловы са значэннем моцы, вялікай сілы, парывістасці дажджу. У сваіх зыходных значэннях яны выражаюць фізічнае ўздзеянне ў выглядзе ўдараў чым-небудзь цвёрдым, вострым, гнуткім. Параўн.: *біць* 'наносіць удары каму-небудзь з мэтай прычыніць боль; забіваць' → 'парывіста, моцна ўдараць у што-небудзь (пра дождж, вецер, хвалі і пад.)', *ударыць* 'нанесці ўдар, выцяць; стукнуць' → 'пачацца раптоўна і з вялікай сілай (звычайна пра з'явы прыроды)', *сячы* 'удараючы з размаху чым-небудзь вострым, раздзяляць на часткі, рассякаць' → 'ліць моцна, струменямі, з сілай (пра дождж, град і пад.)', *урэзаць* 'адрэзаўшы частку чаго-небудзь, укараціць; моцна ўдарыць' → 'пайсці, паліць (пра дождж)', *секануць* 'моцна, з размаху ўдарыць якім-небудзь вострым прадметам, зброяй' → 'раптоўна хлынуць (пра дождж, град і пад.)', *сцябаць* (*сцёбаць*) 'біць чым-небудзь гнуткім; хвастаць' → 'моцна ліць (пра вецер, дождж, град і пад.)', *хвастаць* 'біць чым-небудзь гнуткім; сцёбаць' → 'сячы,

біць (пра вецер, дождж, снег і пад.)’, *лупіць*. ‘знімаць, абдзіраць скуру, кару і пад.; моцна біць, лупцаваць каго-небудзь’ → ‘ліць з асаблівай сілай (пра дождж); *лупцаваць* ‘біць, хвастаць’ → ‘ліць з сілай (пра дождж): *Біў дождж уначы па страсе.* (А.Сяргеёў); *Ударыў моцны дождж.* (У. Клімовіч); *Пасля дажджу, які некалькі дзён запар сек пажоўклую траву і збіваў чырвонае лісце з дрэў, усюды блішчалі лужыны.* (В. Хомчанка); *Адразу секануў дождж, імклівы, спорны.* (Б. Сачанка); *Янка ўжо амаль дайшоў да чоўна, калі дождж урэзаў як след.* (М. Лупсякоў); *На дварэ шумела, гудзела, дождж жорсткі сцёбаў.* (М. Зарэцкі); *Хвастаў праліўны дождж, і халодныя струменьчыкі прасочваліся на спіну.* (М. Даніленка); *На дварэ лупіць слотны асенні дождж, што ажно бурбалкі лопаюцца на лужынах.* (В. Гардзей); *Дождж гусцеў, лупцаваў па бетонцы.* (Л. Дайнека).

У гэту ж групу ўключаюцца дзеясловы, якія ў сваіх першасных значэннях абазначаюць працэс падзення, абвальвання з вялікай сілай і ў вялікай колькасці: *падаць* ‘валіцца, ляцець зверху ўніз пад уздзеяннем сілы цяжару’, *абрушыцца* ‘рынуцца, паляцець, пасыпацца на каго-, што-небудзь’, *абрынуцца* ‘імкліва ўпасці зверху, абрушыцца, абваліцца’, *хлынуць* ‘паліцца адразу, раптоўна, пацячы патокам’, *наваліцца* ‘налегчы, націскаючы сваім цяжарам’: *Падаў ужо буйнымі кроплямі дождж, і адразу нібы растварыўся ў брудна-шэрым мроіве.* (Ю. Станкевіч); *Абрушыўся навальны дождж.* (П. Місько); *З неба раптоўна абрынуўся дождж-лівень, берагавы пясок умомант змакрэў, рака задымела ад струмянёў і бурбалак.* (В. Быкаў); *Недзе на паўдарозе нас заспела навальніца і на зямлю абрынуўся лівень.* (В. Казько); *Надышоў час, калі першы цёплы дождж хлынуў на зямлю, змыў плесневыя павуцінкі, што засталіся ад глыбокага снегу.* (У. Федасеенка); *У дарозе наваліўся абложны дождж. Усё пацямнела, змізарнела, налілося холадам і тугой.* (Л. Дайнека).

Працяканне моцнага, безупыннага дажджу адлюстроўваецца ў сэнсавых структурах дзеяслова *ліць* і яго вытворных адзінках: *Было цёмна, асенні дробны дождж ліў на зямлю.* (Б. Мікуліч); *Потым паліў дождж – густы, цёплы і спорны.* (А. Бароўскі); *Неўзабаве дождж паліўся з глухой вышыні, забурболіў, зашыпеў.* (Л. Дайнека).

Працяканне дажджу, які суправаджаецца працягласцю, перадаецца другасным ЛСВ полісеманта *зарадзіць* ‘распацаць якое-небудзь бясконцае, бесперапыннае дзеянне; пачаць гаварыць, паўтараць адно і тое’ → ‘пачаць бесперапынна ісці, ліць (пра дождж)’: *Па лужынах заскакалі бурбалкі, значыцца, дождж зарадзіў надоўга.* (В. Хомчанка); *Надвор’е горшылася, з рانیцы зарадзіў дождж.* (У.Клімовіч).

2. Антанічнымі па значэнні з’яўляюцца дзеясловы, якія выражаюць малую сілу выяўлення дажджу, указваюць на дробныя рэдкія кроплі. Такія значэнні класіфікуюцца як першасныя ў дзеясловаў *імжыць*, *імжэць* ‘ісці, падаць, асядаць дробнымі каплямі (пра дождж)’: *Аднак пачынае імжыць дождж.* (В. Быкаў); *Нібы празь сіта імжыў восеньскі дождж.* (У. Случанскі); *Імжэў дождж, і ён вымачыў мяне наскрозь.* (А.Бароўскі).

Тая ж сэнсава я напоўнена сць назіраецца ў другасных ЛСВ дзеясловаў *накрапваць* ‘пакрыць крапам’ → ‘падаць рэдкімі кроплямі (пра дождж)’; *цэрушыць, цэрусіць* ‘пераціраць, здрабняць што-небудзь сухое’ → ‘ісці (пра дробны снег, дождж)’, *пырскаць* ‘раскідаць кроплі вадкасці, дробныя часцінкі чаго-небудзь’ → ‘ісці, падаць (пра дробны дождж)’, *сыпаць* ‘прымушаць падаць куды-небудзь, паступова выпускаючы (што-небудзь сыпкае ці дробнае)’ → ‘ісці, падаць (пра дробны, часты дождж, снег)’, *сеяць* ‘раскідваць насенне па падрыхтаваную для сяўбы глебу’ → ‘ісці, падаць (пра дождж, снег)’: *Калі выйшлі ля парку, пачаў накрапваць дождж.* (Л. Адамовіч); *Толькі раз быццам нахмарыла, накрапаў невялікі дождж.* (Б. Сачанка); *Цэрушыў цёплы дожджык.* (Я. Купала); *Нудны, беспрасветны цэрусіў дождж.* (І. Мележ); *Часам пырскаў дождж, і мы спяшаліся, баючыся, каб ён не ўліў па-сапраўднаму.* (Я. Сіпакоў); *Пырскнуў хуткі і халодны дождж.* (В. Казько); *Дождж яшчэ сыпаў, хаця, можа, і не такі, як раней.* (В. Быкаў); *Усю ноч з хмарнага неба сыпаў зацяжны восеньскі дождж.* (В. Праўдзін); *Хмары спускаюцца нізка і сеюць на мокрую зямлю дробны дождж.* (К. Чорны).

3. Дзеясловы са значэннем дажджу, які суправаджаецца пэўнымі гукамі. Утварэнне такіх гукаў ажыццяўляецца ў працэсе судакранання кропель дажджу з лістотай, травой, вадой, камянямі, дахамі дамоў, шыбамі вокнаў і інш. Рэпрэзентацыя такіх гукавых дажджоў, як правіла, назіраецца ў дзеясловах з шырокай, максімальна абстрагаванай семантыкай, якая ў пэўных кантэкстах сітуацыях спецыялізуецца і накіроўвае частку свайго сэнсавага аб’ёму на выражэнне гукаў дажджу. Такія спецыялізаваныя ЛСВ адлюстроўваюцца ў сэнсавых структурах дзеясловаў *грукаець, лапаець, тупаець, патрэскаць, хлюпатаць, шалясцець, шапаець, шаргаець, шумець* і вытворных ад іх лексічных адзінак: *За акном па-ранейшаму грукаець дождж, вецер шумець галлём дрэў.* (С. Манвад); *Па стразе лапача лівень, а побач стогнуць векавыя дрэвы.* (І. Грамовіч); *Наўкола, аднак, было ціха: дождж роўненька, але настойліва лапатаў па дарозе, траве.* (В. Быкаў); *Не адной тысячай мокрых ножак па стразе адрывы тупаціць дождж.* (Я. Брыль); *Дробны, але густы дождж ледзь чутна патрэскаў над галавой, сцякаў тонкімі струменьчыкамі з вялікіх лісцяў экзатычнай ліны.* (М. Клімковіч); *Хмуры восеньскі дождж слепіць шыбы, чутно, як ён хлюпоча пад акном.* (І. Хадановіч); *Быў позні час, шалясцеў па стразе дождж.* (У. Федасеенка); *Усё ціха, толькі лес шапоча, ды дробна шалясціць дождж.* (У. Случанскі); *За вокнамі шапаець дождж.* (У. Арлоў); *Шапоча па даху дождж і крэчучь на двары старыя дрэвы, нібыта скардзяцца на старасць.* (В. Чаропка); *Толькі лес шумець ды дробна шаргаець дождж.* (У. Случанскі); *За акном у лісцях таполі шумець дождж.* (І. Шамякін).

Шум дробнага і частага дажджу можа нагадаць гукі барабана, бубна, што знайшло адлюстраванне ў сэнсавых структурах дзеясловаў *барабаниць, бубніць*: *Нудотна барабаниў на даху дождж*. (В. Чаропка); *А дождж барабаниць на вадзе, як на даху*. (У. Караткевіч); *Дождж амаль у такт музыцы забарабаниў на шыбах*. (Э. Луканскі); *У чорным наваколлі спорна шумеў дождж, бубніў на даху старожкі аб нейкі кавалак бляхі*. (В.Быкаў); *І бубніць, бубніць у вокны Дождж халодны, дробны*. (Я. Колас).

Часам гукі дажджу атаясамліваюцца з плачам чалавека, і ў мастацкім кантэксце ствараецца малюнак змрочнага, бязрадаснага настрою: *Сіні дождж імжыць, плача ў вокнах ад ранку*. (К. Камейша); *Дождж плача, пакідаючы сляды*. (А. Сакалоў); *Кароткачасовы дождж безь перапынку плача, як немаўля*. (В. Рыжкоў).

Для абазначэння выпадзення атмасферных асадкаў у выглядзе снегу перш за ўсё выкарыстоўваецца семантычны патэнцыял дзеясловаў руху, перамяшчэння ў прасторы. Для гэтага часцей за ўсё ўжываюцца дзеясловы *ісці (пайсці)*: *Ідзе снег. Ціхі, густы, калматы. Халоднымі зоркамі падае на каўнер, садзіцца на шчокі, на вейкі*. (З. Прыгодзіч); *За вакном у сінеючым марозным вечары ішоў белы снег*. (К. Травень); *І адразу з маразамі пайшоў снег сухі, сыпучы, густы*. (І. Пташнікаў); *Над зямлёю пайшоў ціхі снег, закружыўся сыпчай мяцеліцай па дарозе*. (М. Прохар).

Семантыка першасных ЛСВ дзеясловаў *ляцець* ‘імкліва рухацца ў паветры’, *кружыцца* ‘круціцца, рухацца па кругу’, *вірыць* ‘бурліць, круціць, утвараць віры’ дазваляе перанесці ў рэцыпіентную зону значэнне спецыфікі працэсу выпадзення снегу: *Снег з нябёсаў ляціць*. (В. Шніп); *Мякка кружыўся снег, таяў на твары*. (І. Мележ); *Стаіць ля акна, глядзіць, як кружыцца снег*. (М. Прохар); *Чорным роем з неба гнала і вірыла снег, шоргала, як жвірам, па плячах*. (В. Адамчык).

У сэнсавай структуры полісеманта *шастаць* увага акцэнтуюцца не толькі на рух, але і шорах, якія суправаджае выпадзенне снегу: *Калі аціхае вецер, чуваць, як шастае па шыбах дробны снег*. (І. Пташнікаў).

Інварыянтнай семай ‘ляцець зверху ўніз’ аб’яднаны дзеясловы *падаць, выпасці, сыпаць (сыпацца)*: *А снег усё падаў гусцей: зямля забялелася*. (Я. Колас); *Увесь учарашні дзень падаў пухкі снег*. (У. Арлоў); *Снег падаў густымі пухнатымі хлоп’ямі*. (М. Лынькоў); *Пасля замаразкаў нападаў снег*. (К. Чорны); *Выпаў першы снег – чысты, бялюткі*. (З. Прыгодзіч); *А на двары выпаў снег, мяккі, пушысты*. (А. Клышка); *Сыпаў жорсткі снег*. (М. Лынькоў); *Сыпаў снег, і абрысы дамоў і людзей расплываліся, затуманьваліся*. (І. Шамякін); *За закратаваным акенцам сыпаўся снег*. (І. Шамякін).

Квантататыўная сема ‘падаць імкліва і ў вялікай колькасці’ актуалізуецца ў дзеясловаў *валіць, паваліць*: *На мокрую зямлю густа валіў снег*. (У. Федасеенка); *Зноў паваліў снег і ўсхадзіўся вецер, сухі, калючы*. (І. Пташнікаў). Антанімічная сема ‘падаць рэдка, у малой колькасці’ выяўляецца ў дзеясловаў *церусіць, церушыць*: *А з неба церусіў бялюткі снег, халадзіў твар, рукі*. (М.

Прохар); *Хоць была ўжо адліга, але мокры снег церушыў*. (Л. Родзевіч); *Усе яшчэ церушыў мокры снег*. (У. Караткевіч).

Дзеясловы, якія характарызуюць электрычныя з'явы ў атмасферы, суадносяцца з назоўнікамі *навальніца, маланка, гром*. Семантыка «навальнічных» дзеясловаў акрэсліваецца тэмпаральнымі і квантытатыўнымі паказчыкамі. Тэмпаральнасць, як правіла, звязваецца з процілеглымі катэгорыямі пачатку, пэўнай працягласці і завяршэння дзеяння, для чаго выкарыстоўваюцца наступныя фазавыя дзеясловы:

1. Дзеясловы са значэннем пачатку дзеяння: *І вось найшла навальніца, наваліліся дрэвы, усю зямлю ўслалі векавыя гіганты*. (М. Лынькоў); *Толькі паднялася навальніца*. (Я. Колас); *. Ведаў, што ідзе навальніца і што яе лепей пераседзець*. (У. Караткевіч); *Надышла навальніца*. (В. Казько); *Раптам наляцеў вецер, загуло наваколле, пачалася навальніца*. (В. Праўдзін); *Але на захадзе зноў пачало грукатець. Гэта ўжо набліжалася навальніца*. (Я. Маўр); *І навальніца прыйдзе, і сутаргава разарве неба маланка*. (М. Стральцоў).

2. Дзеясловы са значэннем завяршэння дзеяння: *Толькі што адшумела навальніца, і па вуліцы вёскі бягуць вясёлыя мутныя раўчкі*. (Я. Брыль); *І ўсё-такі навальніца міналася*. (П. Місько); *Калі заціхла навальніца, сонейка ласкава засвяціла*. (А. Якімовіч); *Выходзіць, скончылася навальніца, пакуль яны спалі*. (А. Якімовіч); *Навальніца супакоілася. Гром вуркатаў воддаль, але дождж яшчэ ішоў*. (А. Якімовіч); *Толькі што адбушавала навальніца – сапраўдная, з вялікім громам і бліскавіцамі*. (З. Прыгодзіч); *Навальніца сціхае ўжо. Хутка будзе сонца*. (Р. Бензюрук).

3. Дзеясловы са значэннем працягласці дзеяння: *Можна, з гадзіну цягнулася навальніца і ішоў праліўны дождж*. (Я. Маўр).

Квантытатыўны паказчык, як правіла, скіраваны ў бок канцэнтрацыі дзеяння, указанне на вялікую разбуральную сілу і моц навалыцы: *Над хатамі раўла навальніца, сыпала дажджом на загубленае ў лясах сяло, чорнай сажай крыла ўсё навакол*. (У. Караткевіч); *Яшчэ ўчора бушавала навальніца, маланка ўгрызалася ў цвёрды нябесны блакіт*. (Л. Дайнека); *Учора шуганула фронтальная навальніца*. (І. Шамякін); *А навокал ужо ятрылася і шалела першая красавіцкая навальніца*. (В. Гардзеі).

У паняццёвае поле навалыцы ўключаецца маланка (бліскавіца), якая лічыцца самай распаўсюджанай светлавой з'явай. Пры яе рэпрэзентацыі часцей за ўсё актуалізуецца паказчык яркасці, асяляльнасці і звязаныя з ім пэўныя колеравыя прыметы. Так, у сэнсавай структуры дзеяслова *зіхаець* актуалізуецца прымета яркасці свячэння, ззяння, іскрыстасці маланкі: *Маланка зіхаціць безупынна, вецер хістае дрэвы*. (Я. Маўр); *Маланка зіхаціць агнём*. (К. Буйло). Тая ж прымета ўскладняецца тэмпаральным маркерам імклінасці, раптоўнасці з'яўлення маланкі, яе кароткачасовасці ў дзеяслоўных структурах *бліснуць, бліскаець, мільгаць, замігнець, шугаць*: *Блішчуць маланкамі, трасуцца громам*. (Я. Колас); *На даляглядзе зырка бліснула маланка*. (А. Бароўскі); *Загрымеў гром, бліснулі зіхоткія маланкі*. (Л. Дайнека); *Раз-пораз бліскала маланка. На ўсё неба*. (Н. Тулупава); *Маланка агнямi хай бліскае, ззяе*.

(А. Зязюля); *Ліў дождж як з вядра, бліскацелі маланкі ў цемрадзі, ды гром раскатваўся.* (М. Лынькоў); *Маланка мільгае з усходу.* (А. Васіленка); *Маланкі залатыя замігцяць.* (Я. Купала); *Дождж амаль скончыўся, толькі шугаюць і зыркаюць маланкі.* (У. Паўлаў).

Пры характарыстыцы маланкі часцей за ўсё актуалізуецца квантытатыўная сема, якая падкрэслівае моц, сілу, рэзкасць уздзеяння на каго-, што-небудзь. Для выражэння гэтага выкарыстоўваюцца ЛСВ дзеясловаў *біць, ударыць, стукнуць*: *Маланка з неба б'е.* (У. Караткевіч); *Дождж, здаецца, парадзеў, толькі працягвалі біць маланкі.* (А. Сполах); *Маланка ўдарыла ў дрэва, якое загарэлася.* (А. Антановіч); *У гэты момант моцна стукнула маланка і трапіла проста ў камень, які ад удару раскалоўся на дзве часткі.* (А. Якімовіч).

У дзеясловаў *жахнуць* 'гучна, з сілаю ўдарыць', *грукатаць* 'ствараць грукат', *трашчаць* 'утвараць трэск', *ляскаць* 'утвараць ляск' указваюцца гукавыя з'явы, якія суправаджаюць з'яўленне і знікненне маланкі і побач з аўдыльнымі паказчыкамі гучнасці ('грукат', 'трэск', 'ляск', 'раскацістасць') актуалізуецца квантытатыўная сема 'моц, сіла': *А маланкі жахалі і жахалі, асвятляючы возера, лес, шалаш, пальму.* (А. Якімовіч); *У небе жаханула маланка – і злы пярун ударыў у сухі дуб, у вяршыню яго.* (А. Бароўскі); *І ў небе грукочуць маланкі.* (У. Караткевіч); *Затрашчала над галавой маланка, абрынуўся на зямлю халодны і калючы дождж.* (А. Бароўскі); *А тут як грывне гром, як ляснуць маланкі.* (Л. Адамовіч).

У дзеясловаў *паласаваць, шматаваць* на першы план вылучаецца форма маланкі ў выглядзе паласы агню, святла, шматка: *Маланкі пачалі паласаваць неба.* (З. Бядуля); *Доўга яшчэ паласавалі неба бліскавіцы.* (І. Пташнікаў); *Маланкі паласавалі неба часцей і часцей.* (У. Караткевіч). *Урэзаў дождж, і шматанула маланка.* (У. Галубок).

Розныя дзеяслоўныя характарыстыкі маланкі часта носяць індывідуальна-аўтарскі характар, і для яе апісання выкарыстоўваюцца як асобныя дзеяслоўныя адзінкі, так і спалучэнні слоў. Параўн.: *Халодная бліскавіца змяё прабегла па небе.* (А. Якімовіч); *І змяяцца маланкі.* (Л. Сільнова); *Смаліць агнём бліскавіца.* (В. Шырко); *Маланка ўгрызалася ў цвёрды нябесны блакіт.* (Л. Дайнека); *Начную цемру разадрала яркая бліскавіца.* (А. Рукаль); *Вогненнай касой махала над лесам маланка.* (Л. Дайнека); *І навальніца прыйдзе, і сутаргава разарве неба маланка.* (М. Стральцоў); *Маланкі распорвалі неба.* (А. Разанаў).

Гром (пярун) лічыцца адным з асноўных паказчыкаў навальніцы і з'яўляецца гукавой з'явай ў атмасферы, якая суправаджае разрад маланкі. Гэта гукавая хваля распаўсюджваецца ў паветры ў выніку хуткага павышэння ціску на шляху маланкі, якую ў час навальніцы суправаджаюць грукат і трэск. Таму прыметы моцнага гучання грому і яго вялікай сілы з'яўляюцца найбольш істотнымі і важнымі ў працэсе моўнай рэпрэзентацыі грому.

Канцэптуальная прымета 'акустычная характарыстыка, звязаная з моцным гукам' актуалізуецца ў дзеясловах *грывець, грукатаць* і вытворных

ад іх адзінках: *Маланкі паласавалі неба не затухаючы, і гром грымеў не перарываючыся.* (В. Казько); *Над галавою грывнуў гром.* (Н. Гілевіч); *Загрымеў гром, падзьмуў парывісты гарачы вецер.* (Л. Дайнека); *Бура тым часам мацнела, гром грукатеў ужо над самай пачорай.* (Я. Маўр); *Гром грукатаў усю ноч.* (А. Разанаў); *Ноччу доўга ліў дождж, шалеў вецер, бліскала маланка і грукатаў гром.* (А. Якімовіч); *Бліснула маланка, загрукатаў гром.* (Н. Тулупава).

Тая ці іншая ступень гучання грому выяўляецца ў дзеясловах, якія ў сваіх першасных значэннях выражаюць гукі чалавека і жывёл: *азвацца, абазвацца* ‘падаць голас’, *загучаць* ‘пачаць гучаць’, *буркнуць* ‘сказаць што-небудзь з адценнем незадаволенасці’, *рагатаць* ‘гучна, нястрымана смяцца’, *бурчаць* ‘утвараць глухія гукі, выказваючы незадавальненне або пагрозу (пра жывёл)’: *Сляпуча бліснулі маланкі, глуха, раскаціста азваўся пярун.* (В. Гардзеі); *Павеяў вецер, і далёка за лесам абазваўся гром.* (Я. Баршчэўскі); *Гром страшэнны загучаў.* (Я. Колас); *Гром буркаў над галавой, а мы несліся стрымгалоў да адзінага месца, дзе можна было схаватца.* (А. Якімовіч); *Зарагатаў гром, і на зямлю ўпалі першыя кроплі дажджу, забарабанілі па лісцях.* (А. Якімовіч); *Недзе за бясхмарным даляглядам бурчаў нябачны пярун.* (У. Караткевіч).

Крыніцамі ўтварэння другасных «громавых» ЛСВ могуць служыць зыходныя ЛСВ дзеясловаў са значэннем рэзкіх, аднастайных, пералівістых, адрывістых, траскучых гукаў, а таксама гукаў музычных інструментаў: *ляпнуць* ‘утварыць рэзкі стук, шум пры ўдарах’, *ляснуць* ‘утварыць звонкі гук’, *бухнуць* ‘утварыць глухі адрывісты гук, грывнуць’, *патрэскваць* ‘зрэдку, час ад часу трашчаць’, *вуркатаць* ‘утвараць аднастайныя пералівістыя гукі, грукатаць’, *бубніць* ‘біць у барабан’: *Угары тым часам грукатеў гром, недзе блізка ляпнуў пярун.* (В. Быкаў); *Заўтра можа загрымець гром, лясне пярун – і няма нас!* (Я. Колас); *Вогненнай касой махала над лесам маланка. Гром бухаў ва ўсе званы.* (Л. Дайнека); *У паднябессі, як бы пацяшаючыся з людзей, патрэскваў гром, але дажджу не было.* (А. Якімовіч); *Гром часам ціха вуркатаў, часам гучна бабахаву.* (Н. Тулупава); *Гром вуркатаў воддаль, але дождж яшчэ ішоў.* (А. Якімовіч); *Глуха бубніць гром, раз-праз мігцяць бліскавіцы.* (В. Гардзеі).

У дзеясловах *раскаціцца, пракаціцца, ракатаць* актуалізуюцца семы раскацістых, гучных, моцных гукаў грому, грукатання: *Ліў дождж як з вядра, бліскацелі маланкі ў цемрадзі, ды гром раскатваўся.* (М. Лынькоў); *Бліснула маланка, пракаціўся над лесам гром.* (А. Бароўскі); *Гром пракаціўся ўгары.* (Я. Колас); *Раз-праз бліскалі маланкі, не сціхаючы ракатаў гром.* (Р. Бензюрук).

Прымета ‘вялікая сіла, моц’ характарызуе энергетычны патэнцыял грому і ў мове выражаецца дзеясловамі *біць, ударыць, бабахнуць, бухаць, бушаваць, лупіць*: *Гром б’е, бліскавіца паліць.* (В. Аляксееў); *Б’е пярун агнявы.* (М. Чарот); *За хатай, над рэчкай, ударыў гром і рэха пакацілася па ўсім наваколлі.* (М. Сяднёў); *Гром ударыў мацней, званчэй.* (Л. Дайнека); *Потым яшчэ і гром бабахнуў, толькі рэха пайшло.* (П. Місько); *Нада мной бушуе грому кананада.* (К. Буйло); *Гром лупіў, бухаў, здавалася, над самаю галавою.* (А. Якімовіч).

У некаторых выпадках дзеясловы са значэннем гукаў агнястрэльнай зброі выкарыстоўваюцца для абазначэння гукаў гromу: *Хай гrom з перунамі грывіць і стрэляе.* (А.Зязюля); *Яна збілася з хады, прыпынілася на міг, як раптам стрэліў пярун.* (В. Адамчык); *У небе пачуўся пагрозлівы гrom, пярун выстраліў.* (А. Бароўскі).

Такім чынам, у беларускім моўным кантынууме шырока выкарыстоўваюцца дзеясловы са значэннем атмасферных ападкаў і электрычных з’яў у атмасферы. Яны валодаюць вялізным патэнцыялам для развіцця другасных лексіка-семантычных варыянтаў і ў шматлікіх кантэкставых фрагментах адлюстроўваюць самыя розныя выяўленні руху. На першы план могуць вылучацца прыметы інтэнсіўнасці, сілы ўздзеяння, працягласці, хуткасці, дынамічнасці, а таксама гукавыя характарыстыкі, якія атаясамліваюцца з працэсам маўлення чалавека, а таксама гукамі жывёл і птушак, гукамі агнястрэльнай зброі, музычнымі гукамі і інш. У некаторых выпадках метэонімы (*ісці, падаць сцябаць*) уключаюцца не ў адну, а некалькі мікрагруп, што сведчыць пра адкрытасць мэтэаралагічнай сістэмы, яе своеасаблівую дыфузнасць і семантычную «судакранальнасць» з іншымі намінацыямі. У некаторых дзеясловаў развіваецца другасная семантыка, якая адлюстроўвае асаблівасці эмацыянальнага стану чалавека, яго настрой, пачуцці, перажыванні, паводзіны (*грывець* ‘гаварыць гучным узрушаным голасам, з гневама або запалам’. Мэтэаралагічная лексіка ў пэўнай ступені адлюстроўвае спецыфіку беларускай ментальнасці, а таксама нацыянальнай моўнай карціны свету.